

ANALÝZA

mobility vo Švajčiarsku v rámci projektu Odborné vzdelávanie a príprava pre trh práce (Bern, 13. – 17. marec 2016)

Odborné vzdelávanie a príprava vo Švajčiarskej konfederácii je v mnohých aspektoch inšpiratívna pre krajiny, ktoré majú záujem zosúladiť potreby trhu vzdelávania a trhu práce, znižovať a minimalizovať nezamestnanosť mladých ľudí (absolventov škôl), skvalitňovať proces vzdelávania v stredných odborných školách, a proces prípravy na povolanie. Slovenská republika v procese transformácie odborného vzdelávania a prípravy vychádzala a vychádza z dlhoročných skúseností švajčiarskych vzdelávacích, výskumných a vývojových inštitúcií, stredných škôl, profesijných a stavovských organizácií i zamestnávateľov a využila ich pri tvorbe všeobecne záväzných právnych predpisov pre odborné vzdelávanie a prípravu¹ aj v ich aplikácii v procese prípravy žiakov na povolania a odborné činnosti.

V absolvovanej mobilite sme sa zamerali na tri okruhy:

1. Systém, organizácia a koordinácia odborného vzdelávania a prípravy vo Švajčiarskej konfederácii s dôrazom na systém duálneho vzdelávania.
2. Úlohy profesijných a stavovských organizácií, resp. zamestnávateľov v systéme duálneho vzdelávania.
3. Úlohy a postavenie kantónov v systéme duálneho vzdelávania.

Organizácia a koordinácia odborného vzdelávania a prípravy vo Švajčiarskej konfederácii s dôrazom na systém duálneho vzdelávania

Systém odborného vzdelávania a prípravy je vo Švajčiarskej konfederácii organizovaný na základe spolupráce a koordinácie troch partnerov:

¹ Zákon č. 61/2015 Z. z. o odbornom vzdelávaní a príprave a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

1. Federálna vláda prostredníctvom Švajčiarskeho štátneho sekretariátu pre vzdelávanie, výskum a inovácie (SERI), Švajčiarskeho federálneho inštitútu pre odborné vzdelávanie a prípravu (EHB/SFIVET).
2. Organizácie sveta práce (profesijné a stavovské organizácie, zamestnávateľia).
3. Kantóny.

Federálna vláda pripravuje základné právne východiská pre odborné vzdelávanie a prípravu. Na federálnej úrovni je zriadený Švajčiarsky federálny inštitút pre odborné vzdelávanie a prípravu (EHB/SFIVET), ktorý je samostatným právnym subjektom. Má 245 zamestnancov v troch regionálnych centrách (Zollikofen – nemecky hovoriaca časť krajiny, Lausanne – francúzsky hovoriaca časť krajiny, Lugano – taliansky hovoriaca časť krajiny).

Zodpovedá za vzdelávanie všetkých článkov podieľajúcich sa na odbornom vzdelávaní a príprave (ďalej OVP) vo Švajčiarsku. Realizuje výskum v oblasti OVP, úzko spolupracuje so zamestnávateľskými zväzmi a zamestnávateľmi, strednými odbornými školami. Výskumnú a projekčnú činnosť koná podľa požiadaviek Spolkového úradu pre OVP a technológiu (BBT), ako aj požiadaviek jednotlivých kantónov, zamestnávateľských zväzov, podnikov a vzdelávacích inštitúcií. Vypracováva a podieľa sa na tvorbe vzdelávacích nariadení a rámcových učebných plánov požadovaných organizáciami trhu práce a kantónmi. EHB je spojovacím článkom medzi vedou a svetom práce. Okrem toho zabezpečuje kontinuálne vzdelávanie (učiteľov, inštruktorov, skúšajúcich v komisiách záverečných skúšok pri ukončovaní štúdia), organizuje konferencie, kongresy, workshopy s medzinárodnou účasťou k problematike OVP.

EHB zodpovedá za aktualizáciu a inováciu povolání. Každé povolanie podlieha 5-ročnej kontrole. Preveruje sa, či je vzdelávanie aktuálne, či odráža potreby trhu práce. Oslovuje zamestnávateľov v príslušnej profesii (spravidla s využitím IKT) s požiadavkou o vyjadrenie názoru ku kvalite prípravy žiakov, kvalite kurikula, použiteľnosti absolventov na trhu práce. Zisťuje, čo je treba zmeniť, aby boli absolventi pripravení v súlade s požiadavkami trhu práce. Ak je vzdelávanie (kurikulum) neaktuálne, vstupuje sa do profilu, plánu vzdelávania a nastavujú sa podľa aktuálnych požiadaviek trhu práce. Tento proces spravidla iniciujú podniky. Takisto podnecujú vznik nových odborov vzdelávania. Na zisťovanie potrieb povolania je používaná metóda analýzy činnosti. Podstatou sú 4 workshopy, v ktorých sa analyzuje činnosť (profil činnosti) a smerovanie povolania. Odborníci

z praxe (t. j. zamestnanci v danom povolání) popisujú činnosti, ktoré v profesii vykonávajú a zoskupujú ich do tried podľa podobných/príbuzných kompetencií. V ďalších krokoch sa popisuje budúcnosť povolania (trendy a smery rozvoja, budúce potreby povolania) a na ich základe sa analyzuje vzdelávanie (vo vzťahu k predmetnému povolaniu).

Švajčiarsky štátny sekretariát pre vzdelávanie, výskum a inovácie (SERI) je inštitúciou na federálnej úrovni. Zabezpečuje dohľad nad uplatňovaním federálnych zákonov o OVP v úzkom prepojení na kantóny. Medzi hlavné úlohy SERI patrí, okrem iného, regulácia a spolufinancovanie švajčiarskych univerzít aplikovaných vied (UAS), vyššieho sekundárneho odborného vzdelávania a prípravy (VET), terciárneho profesionálneho vzdelávania a prípravy (PET) a kontinuálneho vzdelávania a prípravy (CAT). V tejto oblasti je úlohou SERI upevňovanie a rozvoj kvality a atraktivity odborného/profesionálneho vzdelávania a to najmä v súlade s požiadavkami meniaceho sa trhu práce. SERI ďalej podporuje rôznorodosť vzdelávacích príležitostí a zabezpečuje vzájomnú kompatibilitu akademického vzdelávania s profesionálnou dráhou.

Profesijné a stavovské organizácie (zamestnávateľia)

Činnosť profesijných a stavovských organizácií zabezpečuje kontakt medzi vládou a trhom práce. Systém OVP je orientovaný na trh práce a teda úzko prepojený na zamestnávateľov, resp. ich profesijné a stavovské organizácie.

Profesijné a stavovské organizácie majú zodpovednosť za obsah prípravy, stanovujú požiadavky na profesie, podieľajú sa na kreovaní učebných osnov, každých 5 rokov posudzujú aktuálnosť každého povolania a iniciujú vznik nových povolání a k nim odborov vzdelávania.

Nábor svojich budúcich zamestnancov realizujú najmä firmy. Na svojich webových sídlach zverejňujú pracovné pozície (ich popis), na ktoré prijímú žiakov v rámci OVP. Žiak kontaktuje konkrétnu firmu a uchádza sa o konkrétnu pozíciu. Asi 40% firiem ponúka učňovské pozície. V procese rozhodovania môže žiak využiť služby poradcu pre vzdelanie, môže navštíviť firmu, u ktorej má záujem vyučiť sa. Žiakom základnej školy je umožnené

navštíviť firmy (k tomu je vymedzený jeden týždeň), alebo navštevujú firmy vo svojom voľnom čase (počas prázdnin).

Za prácu a výkon učňa je na pracovisku zodpovední určený človek. Nie je to pedagogický zamestnanec, ale zamestnanec podniku (inštruktor). Pozíciu inštruktora musia mať zriadené všetky firmy, ktoré realizujú systém duálneho vzdelávania. Musí to byť kvalitný odborník v profesii a musí mať didaktické minimum, aby vedel ako učiť. Pre výkon tejto činnosti absolvuje kurz na EHB.

Žiaci uzatvárajú s firmami/zamestnávateľmi učebné zmluvy. Tieto bývajú spravidla uzatvárané v júni, závisí to aj od kantónov. Niekedy sú zmluvy podpisované v auguste, dokonca až v septembri, kantóny sa v tomto smere prispôbujú.

Firma zabezpečuje praktické vzdelávanie, dĺžka teoretického a praktického vyučovania je závislá od profesie (odboru vzdelávania). Spravidla sú žiaci 3 dni v týždni na pracovisku zamestnávateľa (praktické vyučovanie) a 2 dni v týždni v škole. Z toho jeden deň sú vyučované všeobecno-vzdelávacie predmety, jeden deň odborné predmety.

Praktické vyučovanie vo firmách sa deje v podmienkach a organizácii reálneho pracovného procesu, t. j. žiaci sú v prevádzkach plný pracovný čas (8 hodín), požívajú práva i povinnosti zamestnancov. Dôvodom 8-hodinového praktického vyučovania je osvojenie pracovných návykov ku ktorým patrí napr. príchod načas dom práce, primerané pracovné nasadenie počas pracovného dňa, prispôbenie sa kultúre a pravidlám tej-ktorej firmy. Žiaci tak majú minimum voľného času, avšak po nástupe do zamestnania sa vedú rýchlo adaptovať, ani dohľad.

Pre kvalitné OVP si zamestnávatelia zriaďujú centrá odborného vzdelávania. Takéto centrum pre IKT profesie má zriadené švajčiarska pošta. Je v ňom presne stanovená organizácia praktického vyučovania, je materiálo-technicky a priestorovo vybavené potrebám žiakov (tvorivé prostredie, spolupráca, priestor na rozvoj kľúčových kompetencií – sociálne, komunikačné spôsobilosti ap.). Žiaci pracujú na cvičných úlohách a zadaniach aj na konkrétnych úlohách „priamo zo života“, v ktorých riešia reálny problém, resp. klienta.

Odborné vzdelávanie a prípravu zabezpečujú vo Švajčiarsku tri školiace miesta – firma (praktické vyučovanie), škola (teoretické vyučovanie) a medzifiremné kurzy. Tieto sú osobitnou kategóriou vzdelávania a sú zriadené na pomoc vo vzdelávaní malým podnikom

a firmám, ktoré vo svojich prevádzkach nemôžu zabezpečiť praktické vyučovanie vo všetkých oblastiach požadovaných profilom absolventa.

Zadania na skúšky (ústnu a písomnú časť) tvoria profesijné a stavovské organizácie pri dohliadaní kantónu. Skúška pozostáva z teoretickej (písomná a ústna) a praktickej (projekt) časti. Diplom vydáva príslušný kantónálny úrad. Písomné skúšky trvajú v 1 deň – 4 hodiny (cca 25 otázok, záleží podľa profesie). Ústne skúšky trvajú 2 – 3 dni, odpoveď cca 30 minút. Súčasťou praktickej skúšky sú aj sociálne kompetencie.

System OVP je zaujímavý pre firmy, majú prospech zo žiakov (produkcia), týmto spôsobom si pre seba pripravujú zamestnancov. Firmy myslia na budúcnosť – kľúčovým pre každú firmu je kvalifikovaný a kvalitný zamestnanec.

Kantóny

Kantónálny úrad zastrešuje odborné vzdelávanie a prípravu, dohliada a dozoruje nad týmto procesom. Každá učňovská zmluva, ktorá je podpísaná je zaslaná na schválenie na kantónálny úrad. Pracovník kantónálneho úradu sa zúčastňuje na záverečných skúškach učňov. Kantóny vystavujú osvedčenia odborníkom, ktorí zabezpečujú vzdelávanie a skúšanie učňov.

Kantóny regulujú počty žiakov pri nedostatku alebo prebytku v určitých odboroch vzdelávania. Komunikujú medzi sebou a vedia presunúť žiaka do školy v inom kantóne (napr. v prípade, že v danom kantóne nie je už miesto v škole).

Kantóny určujú minimálny počet žiakov v triedach. V triede nemôže byť viac ako 22 žiakov, uprednostňujú 15 žiakov na triedu. V triedach sú žiaci viacerých odborov vzdelávania, spoločne majú vyučované všeobecnovzdelávacie predmety, oddelene sa učia odborné predmety.

Skúšajúcich expertov pri záverečných skúškach platí kantón. Ak žiak neuspeje v skúške, môže ju opakovať 1-krát.

Financovanie je založené na verejno-súkromnom partnerstve. Zo 60% prispieva súkromný sektor, 40% kantóny a federálna vláda (verejné prostriedky). Z toho 30% financujú

kantóny a 10% federálna vláda. Kantóny financujú kariérnych poradcov v školách. Na podporu OVP zriadili niektoré kantóny fond, ktorý sa tvorí z percenta miezd zamestnancov v danej oblasti (princíp solidarity).

Osobitné inštitúty švajčiarskeho odborného vzdelávania a prípravy

Kľúčovým aspektom atraktivity a priepustnosti systému odborného vzdelávania a prípravy vo Švajčiarsku je zavedenie inštitútu odbornej maturity. Tento inštitút je vo Švajčiarsku zavedený 15 rokov. Do systému priniesol poriadok a pravidlá, ktoré zabezpečujú kvalitný výstup zo vzdelávania. Odborná maturita má nadväznosť na vyššiu odbornú školu, technickú univerzitu, či osobitnú školu technického zamerania, v ktorých môže učeň pokračovať v prehlbovaní a nadobudnutí novej kvalifikácie. Vzdelávacie programy, ktoré vedú k odbornej maturite trvajú 3 alebo 4 roky. Prehľadnosť systému je zabezpečená tým, že absolvent duálneho vzdelávania a odbornej maturity nemôže bez adekvátnej praxe a zloženia záverečnej skúšky ísť na vyšší stupeň vzdelania, ktorý nie je technického zamerania. Toto pravidlo platí recipročne aj pre absolventov gymnázií, ktorí bez adekvátnej praxe a dodatočnej skúšky nemôžu ísť na technickú školu.

Za zmienku stojí aj možnosť dosiahnuť vysoký stupeň kvalifikácie aj bez toho, aby bolo potrebné absolvovať odbornú maturitu alebo vyššiu odbornú školu. Na tú istú úroveň kvalifikácie je možné dopracovať sa rokmi praxe a skúseností, kde takýto uchádzač absoljuje majstrovskú skúšku pred skúšobnou komisiou zloženou z predstaviteľov zamestnávateľov a organizácií sveta práce.

Oba inštitúty odbornej maturity ako aj majstrovskej skúšky sú nástrojom na zvýšenie kvality výstupov zo vzdelávania a atraktivity odborného vzdelávania a prípravy. Ide o jasný signál, že úspešnej kariére je možné dopracovať sa predovšetkým prostredníctvom odborného vzdelávania a prípravy.

Spolupráca v odbornom vzdelávaní a príprave a koordinácia štátu, zamestnávateľov a kantónov tvorí jeden z najúspešnejších modelov prípravy na povolanie v Európe. Výsledkom je minimálna nezamestnanosť mladých ľudí (Švajčiarsko dlhodobo vykazuje nízke percento, v súčasnosti je to cca 3,6%), kvalifikovaná a kvalitná pracovná sila pri-

pravená podľa požiadaviek zamestnávateľov, aktuálne kurikulá, moderné prístupy k vyučovaniu a veľký záujem žiakov základných škôl o odborné vzdelávanie a prípravu.

Záverom si dovoľíme konštatovať, že systém duálneho vzdelávania vo Švajčiarskej konfederácii je (v porovnaní so Slovenskou republikou):

- ✓ organizovaný na princípe spolupráce, zodpovednosti a koordinácie jednotlivých subjektov (štát – zamestnávateľ – kantón),
- ✓ odborné vzdelávanie príprava má vysoký kredit a školy (firmy) nemajú problém získať žiakov (budúcich zamestnancov),
- ✓ profesijné a stavovské organizácie oveľa aktívnejšie participujú v procese odborného vzdelávania a prípravy a to počnúc náborom (získavaním) žiakov, tvorbou kurikul, zabezpečením praktického vyučovania, tvorbou tém pre záverečné skúšky, účasťou v skúšobných komisiách pri ukončovaní štúdia,
- ✓ zamestnávatelia zabezpečujúci praktické vyučovanie v systéme duálneho vzdelávania nezískavajú žiadne úľavy a benefity od štátu (kantónu), ani ich nežiadajú, napriek tomu nie sú stratoví, práve naopak žiaci v rámci duálneho systému vzdelávania pre nich produkujú výrobky, služby, ktoré zhodnocujú a sú finančným prínosom,
- ✓ zamestnávatelia si uvedomujú význam, podľa svojich potrieb a požiadaviek vzdelaného žiaka, pre súčasnosť i budúcnosť firmy,
- ✓ financovanie odborného vzdelávania a prípravy je z veľkej časti kryté zo súkromných zdrojov,
- ✓ žiaci v praktickom vyučovaní u zamestnávateľa pracujú v plnom pracovnom čase (8 hodín),
- ✓ do procesu odborného vzdelávania môžu vstupovať svojimi pripomienkami a návrhmi rôzne subjekty,
- ✓ do hodnotenia a posudzovania kvality odborného vzdelávania a prípravy sa prizýva široká odborná verejnosť,
- ✓ priepustnosť švajčiarskeho systému odborného vzdelávania a prípravy zosúladzuje formálny vzdelávací systém s meniacimi sa potrebami trhu ako aj s potrebami jednotlivcov hľadať si v priebehu života svoju profesionálnu orientáciu a to bez ohľadu na vek,

napr. možnosť učňov/žiakov vo Švajčiarsku zvoliť si niektorý z programov vyššieho odborného vzdelávania a to bez ohľadu na to, či získali predtým maturitné vzdelanie (napr. Vocational baccalaureate). Vo Švajčiarsku je taktiež častý pohyb študentov smerom od všeobecného vzdelania (Secondary school Baccalaureate, Specialized baccalaureate) k vyššiemu odbornému vzdelaniu.

V Bratislave, 31. marca 2016

Vypracovali:

Pracovníci odboru stredných odborných škôl a konzervatórií
Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR
Stromová 1
813 30 Bratislava

PhDr. Anna Jurkovičová, PhD., v. r.
anna.jurkovicova@minedu.sk

Mgr. Karol Jakubík, v. r.
karol.jakubik@minedu.sk

Mgr. Alexander Ludva, v. r.
alexander.ludva@minedu.sk